

UDK 316.48:628.1(66/67)
Bibliid 0543-3657, 75 (2024)
God. LXXV, br. 1190, str. 205–226
Pregledni naučni rad
Primljen: 15.12.2023.
Prihvaćen: 14.2.2024.
doi: https://doi.org/10.18485/iipe_mp.2024.75.1190.9
CC BY-SA 4.0

Lara MARKOVIĆ¹

(Ne)mogućnost sekuritizacije nedostatka pijaće vode u slučaju Supsaharske Afrike

SAŽETAK

Voda i klimatske promene su nužno povezane jer klimatske promene usložnjavaju postojeće probleme pristupa čistoj vodi, poput građanskih sukoba kojima se otežava pristup izvorima vode, nedovoljno razvijena infrastruktura, prenaseljenost stanovništva i zagađenje otpadnim vodama. Oslanjajući se na osnovne činioce teorije sekuritizacije, rad nastoji da ispita mogućnosti procesa sekuritizacije u rešavanju problema koji velikim delom izazivaju klimatske promene. Za studiju slučaja uzete su ugrožene države Supsaharske Afrike, koje su analizirane kroz problem nedostatka pijaće vode. Nedostatak pijaće vode, čiji su uzročnici brojni, znači da su zahtevi za vodnim resursima i ljudska konzumacija u disproporciji. Dominantni problemi sa kojima se suočavaju afričke zemlje su suša, poplave i zagađenje vode, što je pokazano na primerima Južne Afrike, Tanzanije, Čada, Madagaskara, Kenije, Malavija i Gane. U radu se dolazi do zaključka da uprkos preduzetim merama i izvesnim pomacima, shodno datoj problematici, afričke države nemaju ispunjene sve uslove koje sekuritizacija sugerise, a uz to nemaju ni sredstava kojima bi finansirale takve poduhvate. U doglednoj budućnosti, smeštanje problema u regionalni okvir i saradnja afričkih država u tom formatu, pokazuju veći potencijal u rešavanju ovog kompleksnog problema.

Cljučne reči: sekuritizacija, politizacija, Afrika, Supsaharska Afrika, mere, nedostatak pijaće vode, klimatske promene, regionalna saradnja.

¹ Diplomirani politikolog za međunarodne poslove. Studentkinja master studija, Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu. E-mail: lara.markovic00@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0003-7675-4861>

Graduated Political Scientist. Master Student. Faculty of Political Sciences, University of Belgrade.

(In) ability to securitize the lack of drinking water in the case of sub-Saharan Africa

SUMMARY

Water and climate change are inherently linked because climate change complicates existing problems related to access to clean water, such as civil conflicts hindering access to water sources, underdeveloped infrastructure, overpopulation, and wastewater pollution. Relying on the basic factors of securitization theory, the paper examines the possibilities of the securitization process in solving problems caused by climate change. For the case study, vulnerable countries in Sub-Saharan Africa were selected and analysed in relation to the issue of insufficient drinking water. The lack of drinking water, caused by various factors, means that demands for water resources and human consumption are disproportionate. Dominant problems African countries face include drought, floods, and water pollution, as evidenced by examples from South Africa, Tanzania, Chad, Madagascar, Kenya, Malawi, and Ghana. The paper concludes that despite the measures taken and certain progress, African countries do not meet all the conditions suggested by securitization, and furthermore, they lack the means to finance such endeavours. In the foreseeable future, addressing the problem within a regional framework and cooperation among African countries in that format show greater potential for resolving this complex problem.

Keywords: securitization, politicisation, Africa, Sub-Saharan Africa, measures, lack of drinking water, climate change, regional cooperation.

Uvod

Pojam bezbednosti se skoro do kraja 20. veka isključivo fokusirao na teme koje su podrazumevale vidljive i trenutne probleme, oličene prvenstveno u hladnoratovskim oružanim sukobima, pitanjima koja su se ticala rata i mira, ali ne i pitanjima zaštite životne sredine. Kako je vek odmicao postepeno je došlo do promene paradigme, koju je obeležilo prihvatanje uzajamnog odnosa ljudskih aktivnosti i životne sredine. Čovek se prema prirodi postavio kao kolonizator koji ne odgovara za svoje posledice, a dozvoljeno mu je da čini sve što je neophodno da se on oseća ispunjeno. Samo neki od problema sa kojima se Zemlja suočava su problem kiselih kiša, emisija gasova sa efektom staklene bašte, globalno, ozonske rupe, prekomerna eksploatacija prirodnih resursa i zagađenje vode, vazduha i zemljišta. U odsustvu adekvatnih poziva, konvencija ili akcija koje bi ekološki probudile društvo, političkom javnom diskursu je nedostajala volja za bavljenjem pitanjima koji su ocenjena kao „neprofitabilna“. Posledično, sve veće prisustvo bezbednosnih izazova, ispoljenih na globalnom, regionalnom i nacionalnom nivou, ukazalo je na potrebu izgradnje sistemskog pristupa

očuvanju društva i ekološke bezbednosti. Tek sa konferencijama Ujedinjenih nacija počinje postepeno podizanje svesti o važnosti načina na koji ljudi žive, ali i čovekovog uticaja na postojeće promene koje planeta Zemlja proživljava. Prva Konferencija Ujedinjenih nacija koja je posvećena životnoj (čovekovoj) sredini je održana tek 1972. godine u Stokholmu.²

Najveća bojazan današnjice su klimatske promene. To je samo jedan od fenomena koji ekologija izučava, ali je najzastupljenija tema u međunarodnim odnosima i u globalnom društvu. Globalna diplomatija ne može da zaobiđe klimatske promene koje pogađaju čitav svet. Kako se globalno društvo konstantno kretalo ka razvoju i napretku, pre svega tehnološkom i industrijskom, tako danas ono mora da vodi zajedničkoj akciji ka rešavanju samog uzroka i posledica koje su pre svega vidljive u klimatskim promenama.³ Iako klimatske promene izazivaju brojne posledice (zagrevanje planete, promena kvaliteta vode, zemljišta i vazduha, pojačane efekte El Ninja), rad će se usmeriti na problem pijaće vode u Supraharskoj Africi.

Nedostatak pijaće vode možemo da definišemo kao disproporcionalan odnos između potrebe za vodom i dostupnih resursa. Prema podacima *Earth.org* ukoliko ne dođe do unapređenja i rešavanja problema nedostatka vode do 2030. godine oko 700 miliona ljudi će biti raseljeno.⁴ Takođe, uviđa se da je najveći problem Supraharske Afrike ekonomski nedostatak vode, odnosno da ne postoji dobro upravljanje državama i adekvatna infrastruktura prilikom korišćenja resursa. Svetska zdravstvena organizacija je 2021. godine istakla da svega 3% vode na svetu predstavlja pijaća voda, a da oko 1.42 milijarde ljudi živi u vodeno-ugroženim područjima.⁵ Kao neke od glavnih uzročnika nedostatka pijaće vode možemo da identifikujemo ljudske aktivnosti kojima se izazivaju klimatske promene (zagrevanje Zemlje), prekomerna eksploatacija, urbanizacija i brz rast stanovništva u Africi (u Supraharskoj Africi stanovništvo raste svake godine 2,7%).⁶ Takođe, kao uzročnici se mogu identifikovati i sukobi i migracije, jer se uviđa da raste broj incidenata povezanih sa vodom.⁷

Cilj ovog istraživanja je da se ispita da li je i u kojoj meri proces sekuritizacije efikasan u rešavanju problema nedostatka pijaće vode u

² "United Nations Conference on the Human Environment, 5-16 June 1972", <https://www.un.org/en/conferences/environment/stockholm1972>, 15/11/2023.

³ Mizan R. Khan, "Climate Change, Adaptation and International Relations Theory", in: *Environment, Climate Change and International Relations*, Gustavo Sosa-Nunez & Ed Atkins (eds.), E-International Relations, 2016, 14.

⁴ Charlie Lai, "Water Scarcity in Africa: Causes, Effects, and Solutions", *Earth.org*, 8 July 2022.

⁵ "Reimagining WASH: Water security for all", United Nations Children's Fund (UNICEF), <https://www.unicef.org/media/95241/file/water-security-for-all.pdf>, 15/11/2023, 4.

⁶ "Africa's population will double by 2050", *The Economist*, 26 March 2020.

⁷ "Reimagining WASH: Water security for all", 9.

Supsaharskoj Africi. U tu svrhu, rad se oslanja na teorijski koncept sekuritizacije, razvijen u okviru Kopenhaške škole bezbednosti.

Prvi deo rada nastoji da pruži terminološko razlikovanje pojmova politizacije i sekuritizacije. U drugom delu rada analizira se problem pijaće vode izazvan delovanjem klimatskih promena. U nastavku rada, predstavlja se studija slučaja vezana za države Supsaharske Afrike, gde se na temelju raspoloživih izvora iznosi predviđanje da će do 2030. godine države ovog podneblja biti pokrivene sa 37% čiste pijaće vode. Na kraju rada, predstavljeni su mogući načini delovanja u cilju smanjenja ovog kompleksnog problema.

Pojmovno razlikovanje politizacije i sekuritizacije

Usložavanjem agende međunarodnih odnosa, tradicionalno viđenje koncepta bezbednosti i njegove suštine neminovno je postalo preusko. Sredinom 80-ih godina prošlog veka, uporedo sa razvojem diskusija o klimatskim promenama, Kopenhaški institut za istraživanje mira nastoji da proširi istraživački domen tradicionalnih studija bezbednosti, stavljajući u fokus nevojne pretnje, poput ekoloških pretnji. U tim okvirima, novorazvijena teorija sekuritizacije je u startu ispoljila potencijal, kako za objašnjavanje ekoloških problema tako i za mobilizaciju međunarodne zajednice u kolektivnoj akciji zaštite životne sredine. Idejni tvorac teorije sekuritizacije Ole Vejver (*Ole Wæver*) unosi značajnu distinkciju u odnosu na druge teorijske pravce, uz objašnjenje da su bezbednosne pretnje socijalno konstruisane tj. sekuritizovane, a sekuritizaciju definiše kao „čin kojim političke elite identifikuju pretnje, a od društva zahtevaju legitimitet za primenu specijalnih mera koje u normalnim uslovima ne bi bile prihvatljive“.⁸ Budući da ovaj okvir uključuje vanredne mere, koje se aktiviraju na proglašene egzistencijalne pretnje (po zajednicu), sekuritizacija se može posmatrati kao ekstremnija verzija politizacije.⁹ U osnovi teorije sekuritizacije je postavka da ukoliko su mere prihvaćene, sekuritizacija se smatra uspešnom.

Prema Filipu Ejdusu, razlikuju se četiri aspekta sekuritizacije, a *govorni čin* nameće kao prvi.¹⁰ Problem se mora predstaviti kao pretnja opstanku zajednice i da su potrebne posebne mere za rešavanje problema. Drugi aspekt čine *akteri* koji prenose pretnje, poput predsednika države, premijera, ministara, predstavnika vojske ili predstavnici opozicije i intelektualci. Treći

⁸ Barry Buzan, Ole Wæver & Jaap de Wilde, *Security: New Framework For Analysis*, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 1998, 23.

⁹ Ibid.

¹⁰ Filip Ejdus, *Međunarodna bezbednost: teorije, sektori i nivoi*, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2017, 89.

element čine *specijalne mere* za odbranu zajednice, poput ekonomskih mera, vojne sile, ograničavanja ljudskih prava čijom upotrebom se izlazi iz normalnih okvira delovanja vlasti. Baš zato što se radi o specijalnim merama nije ih moguće navesti na jednom mestu, jer zavise od problema i okolnosti datog trenutka. Poslednji, četvrti segment čini *publika* – ili svi građani ili samo uzak krug ljudi, u zavisnosti od širine dometa informacija, koji prihvataju ili neprihvataju predlog mera.¹¹ Prema rečima Vejvera, specijalne mere treba da budu argumentovane i predstavljene preko posebne platforme preko koje će biti prihvaćene ili da se predstave tako da upućuju da je pretnja egzistencijalne prirode. Uz to, potrebno je da postoji dovoljno saglasnosti za legitimizaciju i sprovođenje mera, jer bez prihvatanja ovo ostaje na nivou sekuritizujućeg poteza.¹²

Dok politizacija znači smeštanje određenog pitanja u domen politike i pravila koje je potrebno slediti, sekuritizacija naglašava egzistencijalnu važnost određenog pitanja, za čije rešenje su neophodne posebne (specijalne) mere. Tako, na primer, do politizacije dolazi kada stranke ili firme u svoje programe unose ekološke pretnje, dok sekuritizacija nastupa kada postoji predviđanje da će u budućnosti doći do problema.¹³ Ukoliko bi se pravovremeno politizovali ekološki problemi, ne bi bilo potrebe za sekuritizacijom, kao što je „Madridski protokol [...] zabranio rudarske aktivnosti na 50 godina“ i time su predupređene specijalne mere.¹⁴ Kako su ekološke pretnje kasno identifikovane kao pretnja, teško ih je pozicionirati ka politizaciji ili sekuritizaciji. Potrebno je da ekološke pretnje budu politizovane, jer države moraju aktivno da se bave rešavanjem problema izazvanih ljudskim aktivnostima (poput zagađenja, seče šuma i sl.), uključujući donošenje zakona kojima se zabranjuju delatnosti kojima se uništava životna sredina i ograničava i prevenira ekološka degradacija. S druge strane, sekuritizacija ekoloških problema može da podstakne sve aktere, od međunarodne zajednice do pojedinaca, da prihvate postojanje problema za koje je neophodno snositi odgovornost i obavezu pronalaska rešavanja. Ipak, veliki problem predstavlja nejednakost u određivanju odgovornosti, jer se ne mogu jednako posmatrati najveći zagađivači (multinacionalne kompanije ili države koje su najveći emiteri GHG) sa onima koji nisu dostigli isti nivo razvijenosti (zemlje Trećeg sveta i njihovo stanovništvo).¹⁵ Zato se pojavljuje pitanje – da li je neophodno donositi specijalne mere na međunarodnom nivou ili je potrebno pronaći drugo, konkretnije rešenje sa fokusom na određene regione?

¹¹ Ibid., 89–90.

¹² Barry Buzan, Ole Wæver & Jaap de Wilde, “Security: New Framework For Analysis”, 25.

¹³ Ibid., 74.

¹⁴ Ibid., 87.

¹⁵ GHG je skraćenica za gasove staklene bašte (*Greenhouse gas*)

Sekuritizacija se u javnom diskursu nametnula kao viša instanca, koja dovodi do širenja pitanja bezbednosti jer zahteva uvođenje specijalnih mera u okvirima međunarodnog regulisanja, kao način borbe protiv ekoloških pretnji. Odluke donete na globalnom novou moraju da obavežu države da ih sprovedu, jer čisto navođenje ili upozorenje da pretnje postoje nije dovoljno. U ovom slučaju bi to značilo uvođenje konkretnih zabrana poput upotrebe fosilnih goriva, krčenje šuma ili konkretni podsticaji za većim korišćenjem električnih automobila ili obnovljivih izvora energije poput instalacije solarnih panela. Međutim, veliki problem sekuritizacije je to što je ona ograničena u svom delovanju. Ne postoji globalni autoritet koji bi se obavezao da sprovodi nadzor nad implementacijom dogovora, pogotovo nad svetskim silama, koje najčešće blokiraju akcije koje će dovesti do pada njenog profita ili uticaja. Teško je odrediti koji su to urgentni problemi koji će dozvoliti sprovođenje specijalnih mera. Odluke treba da se donose na globalnom nivou, najčešće u međunarodnim organizacijama, a države da ih prihvataju i sprovode na lokalnom nivou. Ograničeni dometi sekuritizacije ekoloških pretnji posledica su nejednake pogođenosti država pretnjama, što nameće potrebu specifikacije globalnih odluka za konkretan region.

Među kritičarima sekuritizacije izdvajaju se pre svega državocentri, koji osporavaju postojanje pretnji iz ekološkog sektora. U okviru sekuritizujućeg diskursa i diskursa njegovih oponenta, NVO, države ili firme pojavljuju se kao glavni ulagači veta – koje deluju tako što blokiraju odluke.¹⁶ Mogu se navesti i neki poduhvati veto igrača, poput akcije Kine i Indije koje mogu da blokiraju odluku o ukidanju dalje upotrebe fosilnih goriva ili primer međunarodne akcije za zaštitu ozona koje su blokirale hemijske kompanije, poput kompanije Du Pont. Svakako, ne treba zanemariti i funkcionalne aktere: ekonomski sektor, hemijski sektor i naftnu industriju, koji su nužno povezani sa kvalitetom životne sredine i sa lukrativnim aktivnostima.¹⁷ Desekuritizujući akteri mogu da navode da su specijalne mere skupe i da postoje mnogo hitniji problemi na koje treba da se fokusira međunarodna aktivnost, poput rešavanja siromaštva ili gladi.

Problem pijaće vode izazvan klimatskim promenama

Klimatske promene su definisane 1992. godine u Konvenciji donetoj u Rio de Žaneiru, gde se kaže da one „znače promenu klime koja je direktno ili indirektno povezana sa ljudskom aktivnošću koja menja kompoziciju globalne atmosfere i koja je dodatak prirodnoj klimatskoj promenljivosti posmatrana u uporednim vremenskim periodima“.¹⁸ Pariski sporazum je

¹⁶ Ibid., 78.

¹⁷ Ibid., 79.

¹⁸ United Nations Framework Convention on Climate Change, FCCC/INFORMAL/84 GE.05-62220 (E) 200705, 28 June 2002.

2015. godine ustanovio glavni cilj da se globalno povećanje temperature ograniči ispod 2°C u odnosu na predindustrijski period, a postoje i naponi da se rast ograniči na 1,5°C.¹⁹ Ipak, jedan od problema je nepostojanje adekvatnih mehanizama da se države nateraju na smanjenje emisije štetnih gasova, a samim time i globalnog zagrevanja. Sporazum, s druge strane, produbljuje problem klimatske pravde, ističući princip „zajedničke, ali izdiferencirane odgovornosti i odgovarajućih mogućnosti“, čime bi se isticale okolnosti i stanja pojedinačnih država pre utvrđivanja njihove odgovornosti u emisijama štetnih gasova i mogućnosti njihove adaptacije na klimatske promene.²⁰

Voda i klimatske promene su nužno povezane jer klimatske promene usložnjavaju i ovako postojeće probleme pristupa čistoj vodi.²¹ Ne postoji jedinstven pristup koji će obezbediti vodu svima, ali je neophodno utvrditi prioritete.²² Autori koji su istraživali svetski napredak od prve do druge konferencije posvećene vodi, kažu da se treba fokusirati na unapređenju vode, očuvanju i higijeni (*Water, Sanitation and Hygiene - WASH*). U problemu pijaće vode ključnu nesigurnost čine infrastruktura i pristup zalihama, ali i saradnja preko međunarodnih granica.²³ Prema Barnetu (*Jon Barnett*), tokom 1990-ih godina „osamdeset država u kojima živi 40% svetske populacije doživelo je tešku nestašicu vode“, dok je „polovina svetskih močvarnih područja nestala [...] tokom 20. veka“. ²⁴ Veliki problem predstavljaju varijacije u temperaturi vode u Africi. Ljudskim uticajem na produbljivanje klimatskih promena dolazi do rasta temperature vode sa 0,2°C na 3,2°C, u periodu od 1927. do 2014. godine. Kao posledice se javljaju promena kvaliteta vode i pogoršavanje zdravlja biljnog i životinjskog sveta. Promena temperature vode, količine padavina, brzine vetra negativno utiču na vodeni ekosistem, pa tako ne dolazi do dotoka dovoljno hranljivih materija koje se nalaze u dubokoj vodi jer se smanjila brzina vetra, dolazi do pojave insekata i uništavanja vodenih staništa.²⁵

¹⁹ Paris Agreement, FCCC/CP/2015/L.9, 12 December 2015, 3.

²⁰ Dragoljub Todić, „Klimatska pravda i Pariski sporazum o klimi u svetlu ciljeva smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte“, *Međunarodni problemi*, Vol. 72, Br. 3, 2020, 468, 474–475, DOI: <https://doi.org/10.2298/MEDJP2003467T>.

²¹ “The Water Action Decade is up for Review”, *Nature Water* 1, <https://www.nature.com/articles/s44221-023-00054-z>, 14/11/2023, 1.

²² Ibid.

²³ Simon Dalby, *Environmental Security and Climate Change*, International Studies, Oxford Research Encyclopedias, 2020, 11.

²⁴ Džon Barnett, *Ekološka sigurnost*, Politička kultura, Zagreb, 2010, 217.

²⁵ “Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability”, Working Group II to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/>, 14/11/2023, 1333.

Prva konferencija Ujedinjenih nacija o vodi održana je 1977. godine u Argentini s ciljem alarmiranja i podizanja svesti o potencijalnoj krizi vode do kraja 20. veka. Kriza nije sprečena, stanovništvo sveta i dalje ima problem pristupa pijaćoj vodi i sanitarnim uslovima. Generalna skupština Ujedinjenih nacija je 2016. godine proglasila Dekadu akcije za vodu za održivi razvoj 2018–2028. godine (*Decade for Action on Water for Sustainable Development*), a ovom odlukom je utvrđeno da se prati razvoj i napredak pre završnice 2030. godine, da bi se pomoglo ispunjenju Ciljeva održivog razvoja (COR).²⁶

Kao šesti Cilj održivog razvoja (*Sustainable Development Goals – SDG*) navodi se *čista voda i higijena*, jer su „pristup čistoj vodi, kanalizacija i higijena najosnovnije ljudske potrebe za zdravlje i dobrobit“. U 2022. godini 703 miliona ljudi nije imalo pristup čistoj vodi, a čak 3,5 milijardi ljudi nema pristup higijenskim uslovima. Ovde postoje neki potciljevi koje treba dostići, a koji se čine nedostižnim, poput cilja da se do 2030. godine svima omogući pristup pijaćoj vodi, sanitarnim uslugama i higijeni, kao i da se efikasnije koristi voda i smanji zagađenje.²⁷

Konferencija Ujedinjenih nacija o klimatskim promenama (COP27) prvi put je na Konferenciji u Egiptu 2022. godine na agendu stavila odnos vode i globalnog zagrevanja.²⁸ U martu 2023. godine održana je druga u istoriji Konferencija Ujedinjenih nacija o vodi u Njujorku. Kako je navršena polovina decenije posvećena problemu vode, momenat održavanja Konferencije bio je pogodan za pravljenje preseka stanja i ostvarenih rezultata. Generalni sekretar Ujedinjenih nacija istakao je da je voda osnovni element postojanja sveta i da su ljudi ti koji zagađuju svoj izvor života. Istakao je vlade država kao aktere koji treba da kreiraju planove i agende za što bolji i čistiji pristup vodi, uz međusobnu saradnju i međunarodne dogovore država za efikasnije korišćenje vodnih resursa. Takođe, potrebno je da se aktivno ulaže u vodu i sanitarne sisteme, kao i u otpornost na krize kroz investiranje u novu infrastrukturu za korišćenje i skladištenje vode. I za kraj, Gutereš ističe nužnu uvezanost klimatskih promena i vode, posebno zbog potrebe ograničavanja zagrevanja Planete ispod 1.5°C.²⁹

Generalni sekretar u svom izlaganju naveo je i predlog „Pakt za klimatsku solidarnost“ (*Climate Solidarity Pact*) pozivajući najveće emitere da

²⁶ “International Decade for Action on Water for Sustainable Development, 2018–2028”, <https://www.un.org/en/events/waterdecade/>, 14/11/2023.

²⁷ Sustainable Development Goals, “Goal 6: Ensure access to water and sanitation for all”, <https://www.un.org/sustainabledevelopment/water-and-sanitation/>, 14/11/2023.

²⁸ Sustainable Development Goals, “Water prominent on COP27 agenda”, <https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2022/11/water-prominent-on-cop27-agenda/>, 5/11/2023.

²⁹ “Bring the Water Action Agenda to Life”, Secretary-General Urges Conference, Calling for Game-Changing Commitments on World’s Most Important Resource”, SG/SM/21737, United Nation Press Release, 22 March 2023.

snose odgovornost za postignuto, apelujući na smanjenje štetne emisije, radi bržeg kretanja ka neto-nuli emisiji do 2050. godine (ako ne i ranije – do 2040. godine). Ovo je poziv koji Generalni sekretar upućuje zemljama G20 grupe. Urgira da se ne upotrebljava nov ugallj i da se postepeno ukida trenutna konzumacija do 2030. godine, kao i zaustavljanje širenja nove nafte i gasa, s tim da se okrene ka korišćenju obnovljive energije.³⁰

Na trećem interaktivnom dijalogu u okviru Konferencije Ujedinjenih nacija o vodi, došlo se do podatka da će u Južnoj Africi do 2030. godine doći do „praznog prostora“ od oko 17% između rasta populacije i efikasne upotrebe vode, ukoliko Vlada nešto ne učini po tom pitanju.³¹ Takođe, vrlo značajno izlaganje je na četvrtom interaktivnom panelu imala predstavnica DR Konga, koja je istakla statističke podatke o važnosti basena Nila, ali posebno basena Konga koji ima potencijalno 10% svetske čiste vode i njegovih šuma, a bez kojih ne bi bilo kiše u Sudanu, Egiptu i ostatku kontinenta. Predstavnik Mozambika je istakao vodu kao element mira i harmonije među narodima, posebno na jugu kontinenta.³²

Slučaj Supsaharske Afrike

Kontinent Afrike je svetski prostor koji je najpogođeniji klimatskim promenama. Postoji nekoliko uzročnika nedostatka vode i potrebno ih je zajedno posmatrati. Za dati slučaj, kao najrelevantniji problemi mogu se istaći suše, poplave, zagađenje vode (posebno zbog urbanizacije i poljoprivrede), kao i veći zahtevi za čistom vodom koji idu izvan dostupnih izvora zbog demografskog rasta. Nedostatak pijaće vode se više povezuje sa ekonomskim pre nego sa fizičkim nedostatkom, odnosno, države nemaju dovoljno finansijskih sredstava da na efikasan način koriste vodne resurse.³³

Prema navodima *Africa's Pulse* iz 2021. godine pokazano je kako klimatske promene utiču u Supsaharskoj Africi, poredeći 1970–1979. godine i 2010–2019. godine. U navedenom periodu, učestalost suša se povećala tri puta, oluje su se učestvostručile, a poplave su porasle deset puta.³⁴ Takođe, u periodu od

³⁰ Ibid.

³¹ “At Conference’s Third Interactive Dialogue, Speakers, Highlighting Water, Climate Change, Disaster Nexus, Urge Renewed Commitment to Managing Imperiled Resource”, ENV/DEV/2055, United Nation Press Release, 23 March 2023.

³² “Highlighting Rise in Water Scarcity, Climate-Induced Disasters, Speakers at Global Conference Call for Transformational Change to Better Manage Aqua Resources”, ENV/DEV/2054, United Nation Press Release, 23 March 2023.

³³ Dušan Živanović, „Problemi nedostatka i kvaliteta vode za piće u Subsaharskoj Africi“, Diplomski rad, Fakultet bezbednosti, Univerzitet u Beogradu, 2018, 19–20.

³⁴ “Africa’s pulse”, The World Bank Group, <https://documents1.worldbank.org/curated/en/786721633587328307/pdf/Africa-s-Pulse-No-24-October-2021-An-Analysis-of-Issues-Shaping-Africa-s-Economic-Future.pdf>, 49.

40 godina dolazi do porasta stanovništva koje je pogođeno sušama i poplavama. Sušama je, sa 19,3 miliona pogođeno 115 miliona, a poplavama sa 3,5 miliona na 28,1 milion stanovnika.³⁵ Baš zato, oni koji su najranjiviji snosiće najveće posledice, jer suše dovode do nedostatka hrane i samim time poskupljenja, a poplave izazivaju prirodne katastrofe uništavajući kuće i useve. Prema *Aqueduct* interaktivnim mapama, možemo da vidimo koji su regioni ili države najugroženiji po zadatim parametrima. Kada se označi parametar rizika od suša za teritoriju koju pokriva Sahel nema podataka, ali za Supsaharski deo vidimo da su najugroženije Burkina-Faso, Mali, Niger, Nigerija, Sudan, deo Kenije i Ruande i Svazilenda. Ostale države koje nisu navedene su takođe ugrožene, ali su ipak pod manjim rizikom.³⁶

Prema radnoj grupi II koja je učestvovala u Šestom izveštaju o proceni Međuvladinog panela o klimatskim promenama (*Intergovernmental Panel on Climate Change - IPCC*) iz 2022. godine, većina vode u Africi se nalazi u podzemnim vodama i iznosi 660.000km³. Takođe, postoji 63 rečna basena kao i 33 jezera koja povezuju više država. Klimatske promene izazivaju periode suše, poplave, podizanje ili snižavanje nivoa mora, posebno zbog promene temperature. Istraživanje vršeno za period 1970–2010. godine pokazuje mešovite trendove: 51% vodenih površina je opadalo, a oko 11% raslo; ako bi se gledalo kao celina, južna Afrika je beležila trend opadanja, a istočna Afrika trend rasta. Iako je Afrika pretrpela najveći broj suša u svetu od 1990. godine do 2013. godine, smatra se da je veći strah i da su sada najveće posledice od poplava, utvrđeno za period 2010–2020. godine, a posebno su ugroženi priobalni gradovi zbog podizanja nivoa mora. Zbog poplave u delti Nigera 2012. godine tri miliona ljudi je moralo da se prisilno odseli iz svojih domova.³⁷

Supsaharsko stanovništvo zavisi od poljoprivredne aktivnosti, jer čak 95% prihoda dolazi od nje. Ukoliko imamo nepredvidljivo kretanje vode izazvano sušama, poplavama ili naglim promenama temperatura, možemo videti nastajanje egzistencijalne krize izazvane nedostatkom vode i jačanje potrebe za izgradnjom efikasnijih infrastrukturnih sistema.³⁸ Čista voda je ugroženi resurs, posebno uzimajući u obzir urbanističke i poljoprivredne aktivnosti na kontinentu. Voda se najčešće zagađuje zbog otpadnih voda iz

³⁵ Ibid., 57.

³⁶ "Water risk atlas", Aqueduct, https://www.wri.org/applications/aqueduct/water-risk-atlas/#/?advanced=false&basemap=hydro&indicator=drr_cat&lat=-4.4077509891832705&lng=22.2890442609787&mapMode=view&month=1&opacity=0.5&ponderation=D&EF&predefined=false&projection=absolute&scenario=optimistic&scope=baseline&timeScale=annual&year=baseline&zoom=3,10/11/2023.

³⁷ "Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability", 1342–1344.

³⁸ Leo Holtz & Christina Golubski, "Addressing Africa's extreme water insecurity", Brookings, <https://www.brookings.edu/articles/addressing-africas-extreme-water-insecurity/>, 9/10/2023.

proizvodnje kompanija, kao i kontaminacijom zbog korišćenja različitih đubriva. Takođe, voda je najugroženija u najmanje razvijenim zemljama i stanovništvo takvih država najčešće koriste površinske vode, koje su često prljave, a samim time i visoko rizične zbog mogućnosti izbijanja zaraznih bolesti. Najčešće bolesti izazvane konzumacijom prljave vode su dijareja, kolera, tifus, bolest gvinejskog crva i dizanterija.³⁹

Količina vode dostupna po osobi u Africi je ispod globalnog proseka, sa tendencijom daljeg smanjenja.⁴⁰ Prema izveštaju Svetske banke iz 2013. godine, Supsaharska Afrika se suočava sa velikim raskolom između potrebe za vodom i njenom dostupnošću.⁴¹ Potreba za pijaćom vodom mnogo brže raste u odnosu na njenu dostupnost, što je delom uslovljeno najbržim rastom stanovništva u svetu, potrebom razvoja poljoprivrede i industrije, ali i zagađenjem vode. Odnosno, naš ekološki otisak je veći od biološkog kapaciteta i priroda ne može sama da se obnovi. Zbog velikog problema suša roga Afrike se suočava sa nedovoljno pijaće vode na površini, što upućuje na korišćenje podzemnih voda.⁴² Nedovoljno vode znači galopirajući strah za opstanak ljudi, poljoprivrede, ekonomije i infrastrukture. Neverovatan podatak je da je u regijama koje su pogođene sušama cena vode porasla i za 400%. Uz to, veliku pretnju po opstanak zajednica predstavlja i prenaseljenost, gde je u 2022. godini utvrđeno da u rogu Afrike živi oko 200 miliona ljudi, a predikcije su da će za nekoliko procenata porasti stanovništvo (između 1,3–2,9%) do 2025. godine.⁴³

Percepciju o Africi nužno prate problemi siromaštva, glad, nizak ekonomski razvoj, bolesti, suše i oružani sukobi (poput borbe protiv terorizma i građanskih ratova). Nažalost, zbog viševjekovnog eksploatisanja prirodnih resursa i zagađivanjem životne sredine u tom procesu, afričke države su morale da se okrenu pozajmicama, pre svega od Svetske banke, jer su se još tokom 20. veka istrošili resursi od kojih su države mogle da se ekonomski razvijaju. Finansijski zajmovi nerazvijenih afričkih država imaju indirektan uticaj na problem pijaće vode. Uvidom u podatke, evidentan je nedostatak finansijskih sredstava kojima bi afričke države rešile probleme poput efikasne infrasrtrukture (kanalizacija, cevi, rezervoari, mostovi), radne snage i uz to započele nove projekte za čišćenje vode ili pronalaženje uspešnih rešenja za datu zajednicu. Baš zbog velikih pozajmica ove države

³⁹ Dušan Živanović, *Problemi nedostatka i kvaliteta vode za piće u Subsaharskoj Africi*, 24, 26.

⁴⁰ Godišnje je po glavi stanovnika dostupno oko 4.000 kubnih metara, što je skoro pa duplo manje u odnosu na globalni prosek. Michael Webster, "Chapter 1", in: *The Future of Water in African Cities: Why Waste Water?*; Michael Jacobsen, Michael Webster & Kalanithy Vairavamoorthy (eds.), The World Bank, 2013, 25.

⁴¹ Ibid., 15.

⁴² "Water crisis in the Horn of Africa", United Nations Children's Fund (UNICEF), <https://www.unicef.org/media/126006/file/water-crisis-horn-africa-2022.pdf>, 11/11/2023, 2.

⁴³ Ibid., 2–3.

nisu samostalne u donošenju odluka i uslovljene su kreditorima. Banka je finansirala Afriku tokom postkolonijalnog perioda, perioda dužničke krize, pružala je pomoć u eliminisanju siromaštva ali i opraštala dugove. Posebno je važno investiranje u infrastrukturu i poljoprivredu – uključujući vodu, kanalizaciju, transport, energetiku, na šta je usmereno oko oko 30% ukupnih pozajmica banke.⁴⁴

Trenutno stanje i predikcije

Nepredvidivost klimatskih promena znači da se ne može predvideti ni bezbednost vode, poput pristupa, kvaliteta ili korišćenja. Klimatske promene dovešće do zavisnosti država Afrike od podzemnih voda, kao i od prikupljanja kišnice, desalinizacije voda, kao i unapređenje infrastrukture, poljoprivrede i dobrog upravljanja.⁴⁵

Analizirajući period od 2000. do 2020. godine, prema zajedničkom izveštaju WHO i UNICEF-a iz 2021. godine, u Supsaharskoj Africi došlo je do porasta stanovništva (sa 350 miliona na 387 miliona ljudi) koji nisu imali pristup pijaćoj vodi, čime samo ovaj region pokriva polovinu svetske populacije koja nema pristup pijaćoj vodi (a većina tog stanovništva živi u ruralnim predelima). U 2020. godini je svega 30% ukupne populacije Supsaharske Afrike imalo dostupnu pijaću vodu. Na primeru Čada vidimo da je važno praviti razliku između urbanih i ruralnih područja. U urbanim delovima devet puta je veća verovatnoća da će imati pristup pijaćoj vodi nego ruralne oblasti tokom 2020. godine. U izveštaju se navodi da će čistom pijaćom vodom biti pokriveno samo 37% teritorije Supsaharske Afrike do 2030. godine.⁴⁶

Prema istraživanju Univerzitetskog instituta Ujedinjenih nacija za vodu, životnu sredinu i zdravlje iz 2022. godine, utvrđeno je 11 država sa najmanje čiste vode u Africi, a neke od njih su Somalija, Čad, Niger, Gvineja-Bisao i Sudan. U izveštaju se dolazi do zaključka da postoji velika disproporcija u Indikatoru 1: postotak populacije koji ima barem osnovne usluge pijaće vode, gde Egipat, Libija i Mauricijus imaju 99% pokrivenosti, dok Niger ima 47%, DR Kongo i Čad 46%, a Južna Afrika 37%.⁴⁷

⁴⁴ Zinav Usman, "Africa Matters to the World Bank's Global Role and Here's How", Carnegie Endowment for International Peace, <https://carnegieendowment.org/2023/04/13/africa-matters-to-world-bank-s-global-role-and-here-s-how-pub-89530>, 25/10/2023.

⁴⁵ "Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability", 1349.

⁴⁶ "Progress On Household Drinking Water, Sanitation and Hygiene: 2000-2020", UNICEF, <https://data.unicef.org/resources/progress-on-household-drinking-water-sanitation-and-hygiene-2000-2020/>, 15/11/2023, 31-33, 41.

⁴⁷ "Water Security in Africa: A Preliminary Assessment", United Nations University Institute for Water, Environment and Health (UNU-INWEH), <https://inweh.unu.edu/wp-content/>

Klimatske promene najviše pogađaju države na severu i jugu Afrike, a zbog njih dolazi do problema nedovoljne hrane, usevi nisu uspešni, erodira zemlja, učestalije su pojave različitih bolesti i ljudi se prisilno sele u potrazi za boljim životom.⁴⁸ Iako postoji svesnost o ugroženosti, poražavajuća je činjenica da „do 2050. do 921 milion ljudi u Supsaharskoj Africi mogu biti izloženi ‘stresu izazvanom vodom’ povezanim sa klimatskim promenama, dok 459 miliona mogu iskusiti umanjenu izloženost“.⁴⁹ Pored reka i jezera prolaze kroz isti proces rasta i pada nivoa vode, koje su donele klimatske promene sa posledicom – pitanje opstanka biljaka, životinja, kvaliteta vode i ciklusa života. Procene kažu da će godišnje biti preko 300 dana sa toplotnim talasima koji će zagrejati jezera za 4,2°C.

***Afričke države koje se suočavaju sa oskudicom vode:
Južna Afrika, Tanzanija, Čad, Madagaskar,
Kenija, Malavi i Gana***

Kao što je do sada prikazano, države su pogođene klimatskim promenama i osećaju brojne posledice. Ipak, ono što ističe i povezuje države o kojima se u nastavku govori jesu iste posledice, koje u stvari predstavljaju dva ekstrema, a to su suše i poplave. Kako je sve povezano, tako i ove dve pojave mogu da proizvedu posledice u vidu nedostatka hrane i vode, koje vode migracijama stanovništva ili međusobnim konfliktima oko resursa.

U izveštaju Međuvladinog panela o klimatskim promenama (IPCC), navode se dva grada kao primeri rastuće pretnje, oskudice i načina rešavanja problema pijaće vode koje ima stanovništvo, izazvano klimatskim promenama.⁵⁰ Suša u Kejptaunu 2015–2018. godine je nastala zbog nedovoljne količine padavina, čiji uzročnik predstavljaju klimatske promene. Zato se Južna Afrika priprema za „Nulti dan“ (predikcija je bila za mart 2018. godine) – dan(e) kada će mnogi gradovi ostati bez pristupa vodi, koji će izazvati probleme po opstanak. Zbog toga nastaju novi problemi – Kejptaun je uspešno informisao i podstakao građane da troše manje vode, ali je nastao finansijski šok jer gradski budžet zavisi od prodaje vode koja je višestruko skuplja nego u zemljama Zapada, kao i izazivanje problema u funkcionisanju turizma i poljoprivrede. Sve ovo nateralo je vlasti da preispitaju način ophođenja prema vodi i razmišljanje o pouzdanim alternativama – poput podzemnih voda. Kejptaun je doneo Strategiju vode (*Cape Town’s Water*

uploads/2022/07/State-of-Water-Security-in-Africa-A-Preliminary-Assessment_Final_07_2022.pdf, 15/11/2023, 8.

⁴⁸ “Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability”, 1346.

⁴⁹ Ibid., 1344.

⁵⁰ “Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability”, 1343.

Strategy) kojom se apeluje na visoku osetljivost grada zbog nestašice vode, uz nužnu saradnju više sektora zarad uspešnog ovladavanja problemom.⁵¹

U Tanzaniji, u gradu Dodomi, stanovništvo se od sredine 20. veka izdržava vodom iz izvora Makutapora, koji je vremenom i postao glavni izvor vode.⁵² Zbog velike dopune podzemnih voda izazvano El Ninjom iz 1997–1998. godine, utvrđeno je da je izuzetno važno čuvanje vode da bi se prilagodili klimatskim promenama. Ipak, ne postoji sigurnost da su te zalihe dovoljne da bi se stvorila otpornost grada na potencijalne suše u Supsaharskoj Africi.⁵³

Jezero Čad je primer jedne od najveće vodene površine sa pijaćom vodom koja počinje da se smanjuje zbog prekomerne eksploatacije. Ovo jezero protiče kroz osam država i predstavlja 8% teritorije Afrike. Od 1960. godine 90% vode je nestalo zbog prekomerne konzumacije i uticaja klimatskih primena, a kao posledica se javljaju građanski ratovi i migracije zbog nemogućnosti održavanja životnih uslova. Glavni izazovi vlada ogledaju se u pokušajima mirenja zavađenog stanovništvo i pokušaju obnove opustošenog jezera.⁵⁴

Na jugu Madagaskra stanovništvo se suočava sa najmanjom pokrivenošću vodom, koje je pre svega izazvano klimatskim promenama i sušama, čime dolazi do pretnje po opstanak stanovništva. UNICEF uz saradnju sa *European Union Joint Research Centre*, pokušava da pronađe nove izvore, posebno iz podzemnih voda, ali i da pronađu efikasan sistem za prepoznavanje nivoa kvaliteta vode i predviđanje promena u nivoima dostupne vode. Zato je UNICEF podstakao stvaranje sistema za rano upozoravanje i alarmiranje u slučajevima nestanja vode.⁵⁵

U studiji slučaja iz 2023. godine poređani su podaci i izveštaji iz različitih izvora, kojima se poredi uzroci i posledice nepostojanja čiste vode. Područje koji Dinko i Bahti (Dinko Hanan Dinko, Ibrahim Bahti) istražuju je semiaradna oblast (stepa), konkretno tri države – Kenija, Malavi i Gana. Klimatske promene izazivaju nesigurnost u poljoprivredi (od koje su sve tri zemlje zavisne), kao i dostupnosti hrane i vode koje su praćene sušama i poplavama. Zbog navedenih problema neophodno je da se kreiraju i kratkoročne i dugoročne akcije kojima će se prilagoditi, pripremiti i odgovoriti na nesigurnost u pristupu vodi.⁵⁶ Ono što razlikuje ove zemlje

⁵¹ Ibid.

⁵² Ibid.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Leon Usibge, "Drying Lake Chad Basin gives rise to crisis", *Africa Renewal*, December 2019 – March 2020.

⁵⁵ "Reimagining WASH: Water security for all", 8.

⁵⁶ Dinko Hanaan Dinko & Ibrahim Bahati, "A Review of the Impact of Climate Change on Water Security and Livelihoods in Semiarid Africa: Cases From Kenya, Malawi, and Ghana", *Journal of Climate Resilience and Justice*, Vol. 1, 108–109, DOI: 10.1162/crcj_a_00002.

jeste to što Kenija i Gana očekuju uvezanost rasta temperature i opadanje padavina, a za Malavi se očekuje da ima najveći porast temperatura. Za Ganu se očekuje porast temperature od 3,2°C, za Keniju 4,5°C, a za Malavi 6°C, što ukazuje da će rast temperature produbljivati uticaje suša i poplava.⁵⁷

Kenija je jedna od najugroženijih država po parametrima bezbednog pristupa vodi, jer njeno stanovništvo zavisi od poljoprivrede (preko polovine stanovništva se njome bavi). Funkcionisanje zemlje zavisi od padavina, posebno u semiaradnim delovima zemlje koje ima 80%, a obradive zemlje ima svega 2%. Na sve to, nezaobilazna je činjenica da je u zadnjih pet decenija utvrđen trend porasta temperature, koji je praćen El Ninjom i smanjenjem padavina poput primera 2008–2011. godine, kada je suša pogodila Rog Afrike i izazvala 50–70% smanjenje padavina. Poplave su takođe nužna posledica klimatskih promena koje su i izazvane toplim efektima El Ninja, a koje je teško predvideti jer su iznenadna pojava. Pored toga što izazivaju štetu po javnu i privatnu imovinu, one utiču na javno zdravlje izazivajući malariju ili stomačne bolesti prenesene vodom.⁵⁸

Malavi je zemlja koja je još više zavisna od poljoprivrede (90% stanovništva), a samim time kišnice i vode, uz koju idu i atributi da je polovina stanovništva na ivici siromaštva, a četvrtina je hronično siromašna. Uviđaju se jasni trendovi rasta temperature i suše, teže je pratiti kretanje poplava. Nažalost, zbog rasta temperature i smanjenja padavina nema dovoljne količine vode, jer Malavi postaje toplija, suvlja država sa predikcijama porasta temperature za 5°C do kraja veka. Uz to, Malavi sa jednom kišnom sezonom neće moći da nadmaši sve toplije i suvlje periode koji će postati normalna pojava. Veliki problem koji nastaje zbog suša je i pad nivoa vode, posebno površinskih voda, od kojih zavisi 92% stanovništva.⁵⁹

Sa istim problemom opadanja nivoa vode suočava se i Gana, kao i sa trendovima da će u delovima koji su semiaradni biti još suvlja klima, a gde je vlažna tropska klima postaće još vlažnije. Ganu takođe prati porast temperature i opadanje padavina 9–27%. Poljoprivreda je ponovo na udaru, jer zavisi od padavina i to je trend koji pogađa ceo region.⁶⁰

Nakon posmatranja sedam država Supsaharske Afrike i brojnih efekata koje klimatske promene sa sobom donose (poput porasta temperature i nedovoljne količine padavina) dolazi se do konstatacije da je šest zemalja najpre pogođeno sušama i opadanjem količine padavina. Implicira se zaključak da su dominantni problemi sa kojima se Supsaharska Afrika suočava porast temperature, opadanje nivoa mora, duži i češći suvi periodi, pad prinosa i prisilne migracije usled nedostatka vode i hrane.

⁵⁷ Ibid., 113

⁵⁸ Ibid., 109–110.

⁵⁹ Ibid., 111.

⁶⁰ Ibid., 111–112.

Mogući načini delovanja

Prioritetno je da svaka država ponaosob definiše glavne uzročnike nedostatka pijaće vode (ukoliko navedu infrastrukturu, da tačno utvrde šta je prioritet za rešavanje) i da utvrdi način na koji može da sanira i unapredi egzistencijalne probleme i potrebe stanovništva. U ovom delu rada će se navesti i neki spoljni problemi koji multiplikuju problem pijaće vode i aktivnosti kojima bi se moglo pomoći u pronalasku rešenja.

Afrička razvojna banka procenjuje da je kontinent odgovoran za manje od 3% ukupnih efekata emisije gasova staklene bašte i da su klimatske promene izazvale pad BDP-a po glavi stanovnika 5–15% godišnje.⁶¹ Posledice koje klimatske promene donose su često nepredvidljive, ali kada jesu glas o njima se možda slabije čuje. Jedan od razloga za to može biti disproporcija predstavljenosti afričkih naučnika u Međuvladinom panelu o klimatskim promenama. Prema istraživanju, svega trećinu naučnika u Panelu čine predstavnici Afrike, Azije i Latinske Amerike, dok 42% zauzimaju evropski predstavnici i 19% čine predstavnici iz Severne Amerike i Kariba.⁶² Iako je premisa da naučnici treba da deluju objektivno i nepristrasno, teme koje se nameću u međunarodnim odnosima su takve da odgovaraju partikularnim interesima najmoćnijih subjekata. Problemi sa kojima se suočavaju najsiromašnije zemlje u Supsaharskoj Africi, poput nedostatka vode i hrane, ne mogu da se mere sa problemima zapadne Evrope, koja želi da uveća ekonomski rast i unapredi demokratiju. Sa navedenim statističkim podacima može se ići ka zaključku da ukoliko nema proporcionalnog predstavljanja svih kontinenata, teško je zamisliti da će na dnevni red doći pitanja iz zemalja Trećeg sveta.

Uz problem zastupljenosti naučnika sa afričkog kontinenta, može se nadovezati problem sistema praćenja podataka u Africi. U brojnim istraživanjima se uviđa da iako postoje podaci, oni potiču iz najrazvijenijih država, a za one nerazvijene često ostaju prazna polja. O tome svedoči izveštaj *Water Security in Africa: A Preliminary Assessment*, gde je istraživanje vršeno na 44% teritorije, odnosno 24 afričke zemlje.⁶³ Izuzev podataka iz Južne Afrike i Kenije, podaci su ograničeni i često nedostupni, pa samim time je teško predvideti klimatske promene.⁶⁴ Zato se podaci i predviđanja često zasnivaju na dokumentima izvan kontinenta. Zabrinjavajući podatak je da je svega 3,8% svetskog ulaganja u istraživanje klimatskih promena uloženo

⁶¹ Alexander Csanadi, "The IPCC's Lack of Geographically Diverse Expertise May Be Stymieing Climate Efforts", Carnegie Endowment for International Peace, <https://carnegieendowment.org/2023/09/05/ipcc-s-lack-of-geographically-diverse-expertise-may-be-stymieing-climate-efforts-pub-90469>, 26/10/2023.

⁶² Ibid.

⁶³ "Water Security in Africa: A Preliminary Assessment", 8.

⁶⁴ "Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability", 1298.

u Afriku 1990–2020. godine, koja je visoko ugrožena i osjetljiva na klimatske promene. Takođe, u istom vremenskom periodu, ulaganja u istraživanja o Africi bila su usmerena u institute van Afrike (78% novca je išlo u Evropu i SAD, oko 14% u Afriku). Nedostatak finansijskih sredstava dodatno opterećuje postojeće probleme pristupa podacima, (ne)zastupljenost afričkih naučnika, ali i demotiviše pokretanje novih istraživanja koja zahtevaju ulaganja. Kako sa sigurnošću možemo reći da istraživači u razvijenim zemljama mogu doći do istih rešenja i odgovora kao istraživači iz epicentra problema? Da li možemo da verujemo da će na isti način da alarmiraju javnost na hitno rešavanje problema? Baš zbog opravdanog straha možemo videti da su istraživači iz Afrike često angažovani kao saradnici, a ne kao rukovodioci projekata.

Od velikog značaja za implementaciju svih dogovora, podizanju svesti o problemima izazvanim klimatskim promenama ili ugroženosti nekih regiona imaju Ujedinjene nacije, kao međunarodna organizacija sa najvećim uticajem. Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija, kao najvažniji organ, može da ima veći uticaj na proces donošenja odluka, posebno jer su njegove stalne članice i najmoćnije države sveta, najmoćnije i jedne od najvećih emitera gasova sa efektom staklene bašte. Kada bi se neko pitanje iniciralo u ovim okvirima (uz potencijalnu pratnju nekog ugovora), domet rešenja bi možda bio vidljiviji.

Da bi se utvrdilo kakva je saradnja država potrebna, neophodno je utvrditi karakteristike nekog regiona, poput istorijskih činjenica i geografskih obeležja. Zatim treba težiti utvrđivanju problema i njihovom rešavanju. Recimo, ako države imaju problem sa pristupom pijaćoj vodi, a imaju izvore koji protiču kroz više država, potrebno je regulisati efikasno korišćenje. Deset zemalja članica Inicijative za basen Nila (*Nile Basin Initiative*) su kroz saradnju kreirale Okvirni sporazum o saradnji u basenu Nila (*Agreement on the Nile River Basin Cooperative Framework*).⁶⁵ Cilj njihovog dogovora je saradnja država kroz koje protiče Nil, podstičući održivi razvoj, pravedno i razumno korišćenje vode unutar granica država učesnica sporazuma.⁶⁶ Uz to je utvrđeno postojanje Komisije za sliv reke Nila, kao institucionalni mehanizam nadzora nad sprovođenjem ugovora.⁶⁷ Iako svaka država u sporazum ulazi sa unapred utvrđenim stavom i ciljevima, kao i da bi sebi unapredila položaj, ovakva ideja može da bude dobar stimulans i za druge regione da potraže rešenje za unapređenje odnosa kroz saradnju, a u cilju opstanka.

⁶⁵ "Cooperative Framework Agreement", Nile Basin Agreement, <https://www.nilebasin.org/index.php/nbi/cooperative-framework-agreement>, 1/11/2023.

⁶⁶ "Agreement on the Nile River Basin cooperative framework", Nile Basin Initiative, <https://www.nilebasin.org/images/docs/CFA%20-%20English%20%20FrenchVersion.pdf>, 1/11/2023.

⁶⁷ "Cooperative Framework Agreement".

Zaključak

Kroz istraživanje problema koje izazivaju klimatske promene uviđamo da ekološka bezbednost još uvek može biti posmatrana kao nov i netradicionalni fenomen.⁶⁸ Iako je ideja da se krene od sekuritizacije klimatskih promena, države globalnog Severa će teško prihvatiti politike redukcije upotrebe uglja, nafte, prirodnog gasa uz izdavanje sredstava za spašavanje od nestanka globalnog Juga. Upravo najveći emiteri izbegavaju odgovornost, ostavljajući na cedilu manje razvijene zemlje, sa manje uticaja na globalnom nivou. Ipak, vidi se promena i napredak u podizanju svesti javnosti i kreatora politika o konkretnim problemima na konkretnim područjima. Nakon godina velikih problema, konačno je održana Konferencija o vodi 2023. godine, koja može da pokrene proces aktuelizacije problema pijaće vode.

Kada pokušamo da sumiramo uspešnost sekuritizacije kroz četiri elementa koji teorija sekuritizacije sugerise, kao sporni elementi ispostavljaju se publika, koja treba da razume i prihvati specijalne mere, ali i pronalaženje globalnog autoriteta koji će apelovati na probleme i moći da nametne obaveznost sprovođenja redovnih, ali i vanrednih mera. Samim tim, ne možemo potvrditi ni ispunjenost specijalnih mera, jer nema ko da ih sprovede, niti način da se legitimišu. Sve što se do sada čini ostaje na nivou država koje se obavezuju na neke sporazume, poput Okvirne konvencije o klimatskim promenama zarad stabilizacije emisije gasova sa efektom staklene bašte i regulisanja čovekovog uticaja na klimu (1992), Kjoto sporazuma za industrijalizovane države da smanje emisije gasova sa efektom staklene bašte (1997), Pariski sporazum koji je dobrovoljan i poziva na smanjenje zagrevanja Planete (2015) ili Klimatski pakt iz Glazgova kojim je dogovoreno smanjenje korišćenja uglja (2021). Nažalost, uspešnost sporazuma na globalnom nivou je upitna, jer kad se prave preseki uviđamo da je ipak više neuspeha u ostvarivanju dogovorenog, posebno od najrazvijenijih zemalja koje su uglavnom i najvaći emiteri. Pošto su to mere koje pogađaju ceo svet, države i građani koji su najpogođeniji klimatskim promenama će želiti i podržavati zahteve za smanjenje emisije gasova ili za utvrđivanje fondnova kojima će se pružiti finansijska pomoć, ali je to teško prihvatljivo za bogate zemlje koje treba da daju novac i stegnu kompanije da poštuju regulative za ekološko-efikasno poslovanje.

Da bi odluke bile uspešnije, neophodno je da su one koncentrisanije na određene regione. Potencijalno dobra ideja se nazire u primerima Okvirne konvencije o klimatskim promenama jer je utvđena potreba da se pronađu efikasna rešenja, kako bi se zadovoljili suprotstavljeni interesi. Međutim, sam terimin „region“ se tumači kao „regionalna organizacija ekonomske

⁶⁸ Džon Barnet, „Ekološka sigurnost“, 211.

integracije“, odnosno međunarodna organizacija koju čine suverene države.⁶⁹ Pariski sporazum dodaje da one probleme koji su globalno definisani, niži nivoi treba da prilagode sa onim sa čime se suočavaju. Ono što ova dva ugovora podržavaju jeste princip „zajedničke ali različite odgovornosti i odgovarajućih mogućnosti“, čime se utvrđuju različiti nivoi regulisanja uzroka i posledica klimatskih promena.⁷⁰

Sekuritizacija nam daje mogućnost da izađemo iz okvira tradicionalnih definisanja aktera i daje slobodu u razumevanju realnosti. U ovom slučaju, uprkos preduzetim merama i izvesnim pomacima shodno datoj problematici, uspešnost sekuritizujućeg procesa zahteva da svi elementi sekuritizacije budu zadovoljeni, što na nivou država koje su razmatrane još uvek nije postignuto. Iako je najefikasnije da svaka država samostalno definiše mere, čime bi se pokrenuo proces desekuritizacije dosadašnjih vanrednih mera i vratio na proces politizacije, vrlo je izazovno takav cilj postaviti za zemlje Trećeg sveta. Kao osnova rešavanja problema sa kojima se ovaj region suočava može se identifikovati regionalni dogovor i saradnja. Supsaharska Afrika je, kao region, neupitno ugrožena i zahteva alarmantne akcije. Ipak, globalni dogovor je težak, a i kada do njega dođe uglavnom je neobavezujuć i ostavlja prostor za delovanje po sopstvenoj volji, odnosno izbegavanje obaveza. Zato države koje su siromašne, ugrožene i pod pretnjom nestajanja, moraju da se udruže u zajedničko delovanje. Jedna od glavnih prepreka za dogovor su svakako građanski i međunarodni sukobi, ali je ovo pravo mesto da se podele među njima stave sa strane i da ovo načine najmanjim zajedničkim imeniocem njihovog pomirenja i budućeg mira.

Bibliografija

- “Agreement on the Nile River Basin cooperative framework”, Nile Basin Initiative, <https://www.nilebasin.org/images/docs/CFA%20-%20English%20%20FrenchVersion.pdf>, 1/11/2023.
- “Africa’s population will double by 2050”, *The Economist*, 26 March 2020.
- “Africa’s pulse”, The World Bank Group, <https://documents1.worldbank.org/curated/en/786721633587328307/pdf/Africa-s-Pulse-No-24-October-2021-An-Analysis-of-Issues-Shaping-Africa-s-Economic-Future.pdf>
- “At Conference’s Third Interactive Dialogue, Speakers, Highlighting Water, Climate Change, Disaster Nexus, Urge Renewed Commitment to Managing Imperiled Resource”, ENV/DEV/2055, United Nation Press Release, 23 March 2023.

⁶⁹ Dakle, ovde ne vidi pojam region kao geografski pojam, već isključivo kao organizaciju.

⁷⁰ Dragoljub Todić, „Klimatske promene i sistem zaštite klime: od globalnog (preko regionalnog) do nacionalnog“, 16–19.

- Barnet Džon, *Ekološka sigurnost*, Politička kultura, Zagreb, 2010.
- “Bring the Water Action Agenda to Life’, Secretary-General Urges Conference, Calling for Game-Changing Commitments on World’s Most Important Resource”, SG/SM/21737, United Nation Press Release, 22 March 2023.
- Buzan Barry, Ole Wæver & Jaap de Wilde, *Security: New Framework For Analysis*, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 1998.
- “Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability”, Working Group II to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/>, 14/11/2023.
- Csanadi Alexander, “The IPCC’s Lack of Geographically Diverse Expertise May Be Stymieing Climate Efforts”, Carnegie Endowment for International peace, <https://carnegieendowment.org/2023/09/05/ipccs-lack-of-geographically-diverse-expertise-may-be-stymieing-climate-efforts-pub-90469>, 26/10/2023.
- “Cooperative Framework Agreement”, Nile Basin Agreement, <https://www.nilebasin.org/index.php/nbi/cooperative-framework-agreement>, 1/11/2023.
- Dalby Simon, *Environmental Security and Climate Change*, International Studies, Oxford Research Encyclopedias, 2020.
- Ejdus Filip, *Međunarodna bezbednost: teorije, sektori i nivoi*, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2017.
- Hanaan Dinko & Ibrahim Bahati, “A Review of the Impact of Climate Change on Water Security and Livelihoods in Semiarid Africa: Cases From Kenya, Malawi, and Ghana”, *Journal of Climate Resilience and Justice*, Vol. 1, 107–118, DOI: 10.1162/crcj_a_00002.
- “Highlighting Rise in Water Scarcity, Climate-Induced Disasters, Speakers at Global Conference Call for Transformational Change to Better Manage Aqua Resources”, ENV/DEV/2054, United Nation Press Release, 23 March 2023.
- Holtz Leo & Christina Golubski, “Addressing Africa’s extreme water insecurity”, Brookings, <https://www.brookings.edu/articles/addressing-africas-extreme-water-insecurity/>, 9/10/2023.
- “International Decade for Action on Water for Sustainable Development, 2018–2028”, <https://www.un.org/en/events/waterdecade/>, 14/11/2023.
- Khan Mizan R., “Climate Change, Adaptation and International Relations Theory”, in: *Environment, Climate Change and International Relations*, Gustavo Sosa-Nunez & Ed Atkins (eds.), E-International Relations, 2016, 14–28.
- Lai Charlie, “Water Scarcity in Africa: Causes, Effects, and Solutions”, *Earth.org*, 8 July 2022.

- Paris Agreement, FCCC/CP/2015/L.9, 12 December 2015.
- “Progress On Household Drinking Water, Sanitation and Hygiene: 2000–2020”, UNICEF, <https://data.unicef.org/resources/progress-on-household-drinking-water-sanitation-and-hygiene-2000-2020/>, 15/11/2023
- “Reimagining WASH: Water security for all”, United Nations Children’s Fund (UNICEF), <https://www.unicef.org/media/95241/file/water-security-for-all.pdf>, 15/11/2023.
- Sustainable Development Goals, “Goal 6: Ensure access to water and sanitation for all”, <https://www.un.org/sustainabledevelopment/water-and-sanitation/>, 14/11/2023.
- Sustainable Development Goals, “Water prominent on COP27 agenda”, <https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2022/11/water-prominent-on-cop27-agenda/>, 5/11/2023.
- Todić Dragoljub, „Klimatska pravda’ i Pariski sporazum o klimi u svetlu ciljeva smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte”, *Međunarodni problemi*, Vol. 72, Br. 3, 2020, 467–498, DOI: <https://doi.org/10.2298/MEDJP2003467T>.
- “The Water Action Decade is up for Review”, *Nature Water* 1, <https://www.nature.com/articles/s44221-023-00054-z>, 14/11/2023.
- “United Nations Conference on the Human Environment, 5–16 June 1972”, <https://www.un.org/en/conferences/environment/stockholm1972>, 15/11/2023.
- United Nations Framework Convention on Climate Change, FCCC/INFORMAL/84 GE.05-62220 (E) 200705, 28 June 2002.
- Usibge Leon, “Drying Lake Chad Basin gives rise to crisis”, *Africa Renewal*, December 2019 – March 2020.
- Usman Zinav, “Africa Matters to the World Bank’s Global Role and Here’s How”, Carnegie Endowment for International peace, <https://carnegieendowment.org/2023/04/13/africa-matters-to-world-bank-s-global-role-and-here-s-how-pub-89530>, 25/10/2023.
- Živanović Dušan, „Problemi nedostatka i kvaliteta vode za piće u Subsaharskoj Africi“, Diplomski rad, Fakultet bezbednosti, Univerzitet u Beogradu, 2018.
- “Water Security in Africa: A Preliminary Assessment”, United Nations University Institute for Water, Environment and Health (UNU-INWEH), https://inweh.unu.edu/wp-content/uploads/2022/07/State-of-Water-Security-in-Africa-A-Preliminary-Assessment_Final_07_2022.pdf, 15/11/2023.
- “Water risk atlas”, Aqeduct, https://www.wri.org/applications/aqueduct/water-risk-atlas/#/?advanced=false&basemap=hydro&indicator=dr_cat&lat=-4.4077509891832705&lng=22.2890442609787&mapMode=view

&month=1&opacity=0.5&ponderation=DEF&predefined=false&projection=absolute&scenario=optimistic&scope=baseline&timeScale=annual&year=baseline&zoom=3, 10/11/2023.

“Water crisis in the Horn of Africa”, United Nations Children’s Fund (UNICEF), <https://www.unicef.org/media/126006/file/water-crisis-horn-africa-2022.pdf>, 11/11/2023, 2.

Webster Michael, “Chapter 1”, in: *The Future of Water in African Cities: Why Waste Water?*, Michael Jacobsen, Michael Webster & Kalanithy Vairavamoorthy (eds.), The World Bank, 2013, 15–39.